

برنامه تحول و نوآوری در آموزش علوم پزشکی: برنامه‌ای استراتژیک و تعاملی در هزاره سوم

جمیله آقاتبار رودباری^۱، دکتر ترانه عنایتی^{۲*}

تاریخ دریافت: ۱۳۹۸/۰۶/۱۵

تاریخ پذیرش: ۱۳۹۸/۰۹/۰۹

چکیده

زمینه و هدف: برنامه ریزی استراتژیک و تعاملی با درک صحیح از تحولات محیطی و ارزیابی واقع‌گرایانه از توانمندی‌های داخلی، به دانشگاه‌های علوم پزشکی در نیل به اهداف کمک می‌نماید. این پژوهش به منظور بررسی برنامه تحول و نوآوری از منظر برنامه ریزی استراتژیک و تعاملی انجام شد.

روش بررسی: این پژوهش اسنادی با جستجو در پایگاه‌های معتبر اینترنتی، سایت معاونت آموزشی وزارت بهداشت و بررسی جدیدترین مقالات و اسناد مرتبط با تحولات آموزش عالی و آموزش پزشکی و برنامه ریزی دانشگاهی در قرن بیست و یکم، برنامه تحول و نوآوری و برنامه استراتژیک و تعاملی در دانشگاه‌ها در نیمه اول سال ۱۳۹۸ انجام شد.

یافته‌ها: از آنجایی که رویدادهای غیر قابل پیش‌بینی در محیط‌های پیچیده همچون دانشگاه‌های علوم پزشکی به طور مداوم در حال رخ دادن می‌باشد، به نظر می‌رسد، برنامه ریزی سازگار شونده با هویت دانشگاه‌ها، برنامه ریزی استراتژیک برآمده از مبانی تفکر و بصیرت استراتژیک با به‌کارگیری مبانی و اصول گرایش برنامه ریزی تعاملی شامل مشارکت، مداومت، هماهنگی و کل‌نگری باشد. در چنین شرایطی نظام سلامت جمهوری اسلامی ایران بر مبنای اسناد بالادستی و با رویکردی استراتژیک و تعاملی، برنامه تحول و نوآوری در آموزش علوم پزشکی مشتمل بر ۱۱ بسته تحولی و یک برنامه پایش بسته‌ها را با نگاه به سیاست‌های کلی نظام سلامت و سیاست‌های کلی بخش آموزش عالی ابلاغی مقام معظم رهبری، توجه به کسب مرجعیت علمی در منطقه و با نگاه آینده‌نگارانه و نوآورانه طراحی و اجرایی نموده است.

نتیجه‌گیری: نظام آموزش سلامت کشور در همگامی با الزامات دانشگاه‌های هزاره سوم، تدوین و اجرای برنامه تحول و نوآوری در آموزش پزشکی را با رویکرد استراتژیک و تعاملی مورد تأکید قرار داده است.

کلمات کلیدی: برنامه استراتژیک، برنامه ریزی تعاملی، تحول و نوآوری، آموزش پزشکی

۱. دانشجوی دکتری مدیریت آموزش عالی، گروه مدیریت آموزش عالی، واحد ساری، دانشگاه آزاد اسلامی، ساری، ایران. j.aghatabar@yahoo.com

۲*. نویسنده مسئول، دانشیار، گروه مدیریت آموزشی، واحد ساری، دانشگاه آزاد اسلامی، ساری، ایران. tenayati@yahoo.com

مقدمه

پویایی‌ها و تحولات شدید محیطی عصر کنونی ضرورت برنامه‌ریزی برای رویارویی با این تحولات را بیش از پیش نمایان ساخته است. در عرصه پیشرفت و توسعه، سازمان‌هایی موفق بوده‌اند که توانسته‌اند با درک صحیحی از محیط و تحولات آن و ارزیابی دقیق واقع‌گرایانه از توانمندی‌های داخلی، استراتژی موثری را براساس ماموریت خود تدوین نموده، بستر مناسب برای اجرای آن‌ها را فراهم آورند. در چنین شرایطی و برای پاسخگویی به این نیاز برنامه‌ریزی استراتژیک جایگاهی ویژه یافته است [۱]. امروزه از مدیریت دانش استراتژیک جهت دستیابی به نوآوری و مزایای رقابتی استفاده می‌شود [۲].

محیط پر سرعت، بی ثبات و مبهم موجب شده است که سازمان‌های امروز خواستار برنامه‌ریزی استراتژیک باشند چرا که روش‌های سنتی برنامه‌ریزی برای پاسخگویی به این خواسته‌ها موثر نبوده، برنامه‌ریزی استراتژیک برای پیشگامی در رقابت بسیار مهم است. تمرکز و نیاز به رویکرد انطباقی و تعاملی برای برنامه‌ریزی استراتژیک به طور فزاینده‌ای دارای اهمیت شده است [۳]. اگرچه چشم‌انداز برای افق زمانی ۳ تا ۵ ساله، چشم‌انداز واقع‌بینانه‌ای نیست، اما فرایند برنامه‌ریزی استراتژیک با همه کاستی‌های خود می‌تواند خیلی آموزنده باشد و نباید از این جنبه غفلت نمود [۴]. برای آنکه نیات استراتژیک تبدیل به نتایج استراتژیک شود، راهی بسیار طولانی و پیچیده پیش روی سازمان‌ها است. این بدان معناست که اغلب اندیشمندان حوزه مدیریت استراتژیک بر این مسئله متفق‌القول‌اند که اجرا، بزرگ‌ترین و درعین حال پیچیده‌ترین مشکل فرآیند مدیریت استراتژیک است.

رمز بقا و موفقیت سازمان‌ها در دنیای پر التهاب و پر

از تغییر و تحول امروز، هشیاری رهبران و مدیران در به کار گرفتن مناسب‌ترین استراتژی‌ها برای سازمان می‌باشد. در عصر اقتصاد مبتنی بر دانش، فعالیت‌های ارزش آفرین سازمان‌ها فقط به دارایی‌های مشهود وابسته نیست، بلکه دانش و قابلیت کارکنان، کیفیت محصولات و خدمات، روابط با مشتریان و ذی‌نفعان و تامین‌کنندگان، فناوری اطلاعات و ارتباطات و فرهنگ سازمانی، خیلی ارزشمندتر از دارایی‌های مشهود و فیزیکی هستند و قدرت اصلی ارزش آفرینی هر سازمان به توانمندی آن در بکارگیری این دارایی‌های نامشهود بستگی دارد [۵].

سازمان‌ها بر خلاف تمایلشان به پیروی از خرد و نظم به دلایل پیچیده حاکم بر محیط‌شان نمی‌توانند مطابق خواسته خود اقدام کنند. این معیارهای مورد علاقه یا هنجارهای خردمندانه مورد تاکید، ایجاب می‌نماید، سازمان‌ها نه تنها دارای عناصر هماهنگ در درون بلکه مطابقت لازم با محیط بیرون خود دارا باشند. از این جهت، وظایف دوگانه مدیریت ایجاد هماهنگی‌های لازم درونی و پاسخ‌گویی یا واکنش درست به اوضاع بیرونی است [۶]. بر این اساس، برنامه‌های تحول و نوآوری در آموزش علوم پزشکی به منظور ارتقای پاسخگویی نظام سلامت به نیازهای جامعه و تأمین منابع انسانی مورد نیاز، تدوین شد و الگوی اجرایی آن با توجه به بستر فراهم شده در مناطق آمایشی کشور تنظیم گردید [۷]. این پژوهش به منظور بررسی برنامه تحول و نوآوری از منظر برنامه‌ریزی استراتژیک و تعاملی انجام شد.

روش بررسی

این پژوهش اسنادی به منظور بررسی برنامه تحول و نوآوری در آموزش پزشکی از منظر برنامه‌ریزی استراتژیک و تعاملی با جستجو در پایگاه‌های معتبر اینترنتی، سایت

اقتضائات محیطی پاسخ لازم و به موقع دهد [۱۰]. استفاده از برنامه‌ریزی در نظام‌های آموزش عالی از سابقه ای دیرین برخوردار است و تحولی بزرگ در زمینه تفکر و عمل برنامه‌ریزی ایجاد شده است و رویکرد برنامه‌ریزی با توجه به پویایی و پیچیدگی سیستم‌های دانشگاهی و عناصر آن‌ها از برنامه‌ریزی خطی، برنامه‌ریزی بخشی، کلاسیک و حتی برنامه‌ریزی استراتژیک که در دهه ۸۰ و برنامه جامع از ۱۹۶۰ گذرو دانشگاه‌ها به رویکردهای برنامه‌ریزی مشارکتی و تعاملی روی آورده‌اند [۱۱].

چالش پیش روی سازمان‌ها در مدیریت استراتژیک منابع انسانی، همواره این بوده است که کدام استراتژی‌ها و اقدامات مدیریت منابع انسانی موفقیت سازمان را تضمین خواهد کرد و در توسعه کارکنانی که بتوانند مزیت رقابتی پایدار برای سازمان محسوب می‌شوند، مؤثر خواهد بود [۱۲]. آنچه در دانشگاه به عنوان یک سازمان ضروری و اساسی به نظر می‌رسد و بیانگر وجه تمایز آن با سایر سازمان‌های آموزشی است، مهارت آموزی و آموزش با توجه به جهت‌گیری استراتژیک سازمان و تغییر و تحول پیوسته آن است نه صرفاً ارائه آموزش‌های ثابت و آکادمیک. ایده اصلی دانشگاه‌های سازمانی، نظام‌مند کردن وظیفه آموزش با توجه به جهت‌گیری‌های استراتژیک سازمان است [۱۳].

تحقیقات حاکی از مزایای ترکیب برنامه‌ریزی استراتژیک و استراتژی‌های نوظهور است. در این میان، از آنجایی که این تعامل و ترکیب در انزوا اتفاق نمی‌افتد، مزایای حاصل از این ترکیب به ساختار سازمانی که همچون مکانیسم کنترل عمل می‌نماید، وابسته است [۱۴].

گرایش‌های برنامه‌ریزی

دوره‌های تاریخی سیر تکامل برنامه‌ریزی، گرایش‌های خاصی از برنامه‌ریزی را به وجود آوردند:

معاونت آموزشی وزارت بهداشت و بررسی جدیدترین مقالات و اسناد مرتبط با تحولات آموزش عالی و آموزش پزشکی و برنامه‌ریزی دانشگاهی در قرن بیست و یکم، روند جهانی آموزش عالی سلامت در هزاره سوم و برنامه تحول و نوآوری و برنامه استراتژیک و تعاملی در دانشگاه‌ها، در نیمه اول سال ۱۳۹۸ انجام شد.

لزوم نوآوری و برنامه‌ریزی در دانشگاه‌ها

ویژگی عصر حاضر تغییر و تحول شدن می‌باشد که ناظر بر حرکت در مسیر توسعه‌ی هرچه بیشتر فناوری، علم و ارتباطات در عرصه جهانی است. در چنین وضعیتی به باور بسیاری صاحب‌نظران، موفقیت نظام آموزش عالی، داشتن برنامه برای تغییر و نوآوری و حرکت به سوی پیشرفت ضروری است. آینده‌به‌کشورهایی تعلق دارد که بتوانند ظرفیت‌های لازم را در نظام‌های آموزش عالی خود ایجاد کنند [۸].

دانشگاه‌ها و موسسات آموزش عالی نقش مهمی در ترویج تغییر الگوهای توسعه پایدار به عنوان مراکز دانش و نوآوری دارند. علاوه بر این، آنها در حال حاضر با فرآیندهای مدیریت تغییر و تحول خود مواجه هستند که شامل آموزش، تحقیق، مدیریت موسسات و مناطق محروم جامعه هستند. این چالش شامل در نظر گرفتن جامع تمام فعالیت‌هایی است که مربوط به پایداری هستند [۹]. دانشگاه برای حفظ بقای معنادار خود با توجه با تحولات و پیچیدگی‌های محیطی نیاز به برنامه‌ریزی توسعه دانشگاهی دارد تا در برابر تغییرات و تحولات منفعل عمل نکند. این امر هم زمانی محقق می‌گردد که دانشگاه از توانمندی لازم برای مقابله با چالش‌های محیطی و استفاده از فرصت‌ها به شکل مطلوب برخوردار باشد. تحقق این مهم مستلزم آن است که از توانمندسازی به عنوان یک استراتژی کلیدی توسعه استفاده نماید تا بتواند به نیازها و

گرایش ارتجاعی (گرایش به گذشته)

گرایش غیرفعال (گرایش به حال)

گرایش فعال (آینده‌گرایی)

گرایش تعاملی (آینده‌ساز)

سبک فراگیر در حال حاضر گرایش فعال می باشد. طرفداران این گرایش آینده را بهتر از حال و آینده فرض نموده، دوست دارند تغییر را شتاب دهند و از فرصت‌ها استفاده نمایند. برنامه ریزی در یک سازمان فعال عبارت است از پیش بینی آینده و آماده شدن برای آن و برنامه ریزی امروز برای کارهایی که باید در آینده انجام شود [۱۵].

برنامه ریزی استراتژیک

برنامه ریزی آمایش سرزمینی استراتژیک به طور فزاینده ای در سراسر جهان برای ایجاد چشم انداز هماهنگ برای هدایت توسعه میان مدت و بلند مدت انجام می شود. با این حال، از منظر نظری و مفهومی، برنامه ریزی فضایی استراتژیک دشوار است؛ از این حیث که چند بعدی است و در پیچیدگی‌های اجتماعی و سیاسی و نهادی تعبیه شده و بسیار وابسته به زمینه است. علاوه بر این، مباحث مربوط به برنامه ریزی فعلی عمدتاً بر خروجی‌های فرایند برنامه ریزی استراتژیک متمرکز است و تا حد زیادی از تأثیر برنامه‌های فضایی استراتژیک بر تحولات غافل می‌شوند [۱۶].

ریشه‌های برنامه ریزی استراتژیک به قرن بیستم (اوایل دهه ۱۹۵۰) در آمریکا برمی‌گردد و مجله بازرگانی هاروارد نقش مهمی در این مورد داشت. در آن هنگام برنامه ریزی استراتژیک برای سازوکارهای انتخاب محصول و بازار و

بر اساس اهداف کلی بلند مدت و تحلیل نیروهای بنگاه مورد توجه قرار گرفت. مدل‌های برنامه ریزی استراتژیک بازرگانی در کلیه زمینه‌ها به ویژه آموزش عالی و دانشگاه‌ها تأثیر داشته است اما مسئله مورد توجه این است که مدل‌های برنامه ریزی استراتژیک مورد استفاده در تجارت، به آسانی قابل انطباق و انتقال به آموزش عالی نمی‌باشند، چراکه اساساً سازمان دانشگاه‌ها با بنگاه‌های تجاری متفاوت هستند [۱۷].

خصوصیات برنامه ریزی استراتژیک

انعکاسی از ارزش‌های حاکم بر جامعه و معطوف به پرسش‌ها و مسایل اصلی سازمان است.

دارای دید بلند مدت است و افق‌های دور رادر سازمان مطرح می‌سازد.

فراگیر بوده، در سطوح عالی سازمان شکل گرفته، برنامه‌های عملیاتی را در بر می‌گیرد و به آن جهت می‌دهد.

به امکانات و محدودیت‌های درونی و بیرونی سازمان توجه دارد. با مطرح کردن اهداف بلند مدت و کوتاه مدت و تبیین رسالت‌های سازمان، مدیران را با فعالیت‌ها هماهنگ می‌سازد. در این برنامه ریزی ساختار سازمانی انعطاف پذیر و متناسب و همراه با تغییرات در طول زمان است [۱۸].

مراحل برنامه ریزی استراتژیک: مدل swot

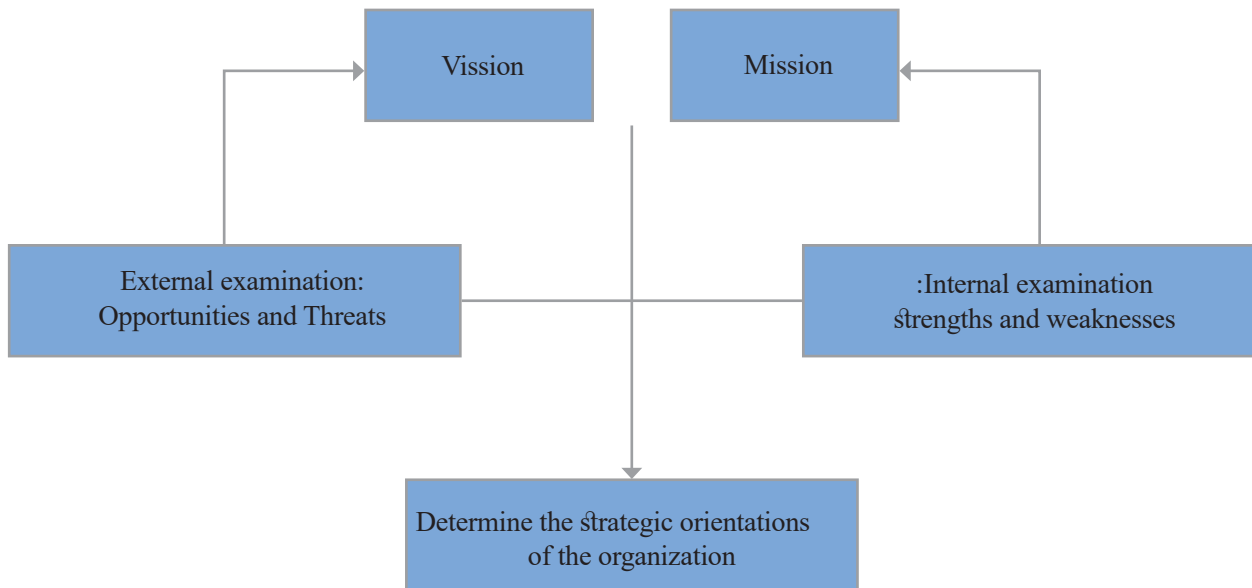
تعیین چشم‌انداز و ماموریت

تجزیه و تحلیل بیرونی «فرصت‌ها و تهدیدها»

تجزیه و تحلیل درونی «قوت‌ها و ضعف‌ها»

انتخاب استراتژی مناسب

شمای ساده شده برنامه ریزی استراتژیک بر اساس روش swot

منبع: الوانی، ۱۳۹۱ [۱۸].

مفهوم برنامه ریزی تعاملی

مفهوم برنامه ریزی تعاملی، طراحی آینده دلخواه و ابداع راه های پدید آوردن آن است. طرفداران گرایش تعاملی معتقدند آینده را باید ساخت. آن ها به دنبال ایجاد فرصت هستند نه فقط استفاده از آن. آنها سیستم را طوری طراحی می کنند که یادگیری، پویایی و انعطاف پذیری را افزایش دهد [۱۵]. این برنامه ریزی به عنوان یک ابزار هوشمند استراتژیک می تواند به عنوان ابزاری در خدمت استراتژی سازی و کنترل سازمان ها قرار گیرد تا به طور مستمر به وسیله آن مفروضات استراتژیک سازمان بازبینی و ارزیابی شود و براساس داده های حاصل از ناپیوستگی ها و پیچیدگی های محیطی، تصمیمات استراتژیک سریع اتخاذ شود و از این طریق با عملکردی چابک در فضای رقابتی و محیطی پرتلاطم، سازمان به مسیر رشد و توسعه خود ادامه دهد [۱۹].

تفاوت های اساسی برنامه ریزی برای آموزش عالی با

برنامه ریزی بنگاه و موسسه/شرکت بازرگانی

- دانشگاه ها دارای اهداف چند وجهی شامل استانداردهای آموزش، تحقیقاتی و خدماتی هستند.
- مخاطبان دانشگاه ها دارای طیف گسترده ای اعم از دانشجویان، صنعت، منابع انسانی است.
- موسسات آموزش عالی برای رسیدن به اهداف دارای استانداردهایی می باشند که دستیابی به استانداردهای بادوام برای تولید خدمات دانشگاهی دشوار هم می باشد اما بنگاه ها رویه های خود را به آسانی تعیین می کنند.
- اعضای اجتماع علمی به ویژه اعضای هیات علمی دانشگاه ها برای فعالیت خود نیاز به استقلال و آزادی دارند که این امر مدیریت و رهبری دانشگاه ها را با مشکلاتی مواجه می کند.
- فرایند تصمیم گیری در دانشگاه ها معمولاً فرایندی

پیچیده و طولانی است.

- دانشگاه‌ها در مقابل تغییرات محیطی بسیار اثر پذیرند و این مسئله بر برنامه‌ریزی راهبردی آموزش عالی تاثیر می‌گذارد.

- دانشگاه‌های سازمانی پویا با پیچیدگی زیاد و دارای بازیگران متنوع و متعدد است [۲۰].

مطالعات چندلر نشان می‌دهند ساختار سازمان از راهبردی که به خود می‌پذیرد، پیروی می‌کند. تعیین اهداف اساسی و بلندمدت، در پیش گرفتن برنامه‌های عملیاتی ویژه و تخصیص منابع برای نیل به آن‌ها، راهبرد ویا استراتژی به شمار می‌آیند. مطالعات عمومی و بررسی‌های عمیق چندلر در مورد سازمان‌ها نکات کلی را در مورد تغییرات ساختاری و نوآوری‌های سازمانی آشکار می‌سازد. فشارهای بازار و فنی یک جامعه صنعتی شهری، سازمان‌ها را وادار می‌سازد ساختارهای خود را بر اساس مبانی مشابهی سازمان دهند، هر چند لزوماً تمامی سازمان‌ها تنها یک مسیر را برای رسیدن به ساختار جدید طی نمی‌کنند، در نگرش به فرایند حرکت سازمان از یک ساختار سنتی به سوی ساختاری جدید در واکنش به تغییرات راهبردی، درک تفاوت و تفکیک قایل شدن میان واکنش تطابقی و نوآوری خلاق حایز اهمیت است [۶].

نتایج پژوهش دیانت نژاد و همکاران حاکی از این است که تفکر استراتژیک بر نوآوری سازمانی تاثیر گذار است و نیز پنج رکن تفکر سیستمی، فرصت طلبی هوشمندانه، عزم استراتژیک، پیشروی بر اساس رویکرد علمی، و تفکر در طول زمان بر نوآوری سازمانی اثرگذار هستند [۲۱].

بر اساس یافته‌های پژوهش یانز و همکاران راهبردهای دانشگاه‌ها برای رسیدن به پایداری عبارتند از: انتشار و درونی کردن مأموریت و هماهنگی آن با اصول پایداری، ایجاد مکانیسم‌های نوین و قوی ارتباط

با ذینفعان، تشویق مشارکت آنها در فرایندهای تصمیم‌گیری مدیریت، ادغام شاخص‌های تاثیر پایداری در برنامه مدیریت جهانی و ایجاد یک دیدگاه جامع تر و استراتژیک از دانشگاه که در حال حاضر در میان موقعیت‌های کلیدی به اشتراک گذاشته شده است [۹].

یافته‌های پژوهش اردلان و همکاران تحت عنوان انتخاب راهبرد برتر در وزارت بهداشت بر پایه مدل فرآیند برنامه‌ریزی راهبردی مبتنی بر نگرش تجویزی که با توجه اهمیت تدوین راهبرد در سطح سازمان‌ها در مواجهه با محیط پیچیده، انجام شد، از میان راهبردهای تعیین شده که شامل راهبردهای افزایش دسترسی به خدمات، جذب نیروی انسانی مجرب و آموزش دیده، بهبود آگاهی و افزایش سواد سلامت افراد جامعه و بسترسازی مناسب جهت بهره‌مندی یکسان از خدمات، راهبرد افزایش دسترسی به خدمات به عنوان راهبرد برتر در وزارت بهداشت شناخته شد. این یافته برای مدیران دانشگاه‌ها و سازمان‌های تابعه برای تعیین سمت و سوی برنامه‌ریزی‌ها راهگشا خواهد بود [۲۲].

نتایج مطالعه والهیسر و همکاران (۲۰۱۹) در خصوص تعامل بین برنامه‌ریزی استراتژیک و بریکلاژ (یک استراتژی نوظهور) در عملکرد شرکت نشان می‌دهد که یک ترکیب همیشه مفید نیست و منافع آن به ویژگی‌های ظهور استراتژی نوظهور مورد نظر بستگی دارد. این تعامل در انزوای بررسی نمی‌شود. انتظار می‌رود که این امر به مکانیسم‌های کنترل (ساختار سازمانی) وابسته باشد. نتایج حاکی از تعامل منفی بین برنامه‌ریزی استراتژیک و بریکلاژ است که بیشتر به ساختار سازمانی وابسته است. علاوه بر این، در حالی که رابطه مثبت بین برنامه‌ریزی استراتژیک و عملکرد شرکت وجود نداشت، اما بین بریکلاژ و عملکرد شرکت رابطه مثبت مشاهده گردید [۱۴].

بررسی منظم جو سازمانی؛ نظارت مستمر بر پیشرفت و چابکی استراتژیک، برای ترویج و پیشبرد نوآوری در میان کل کارکنان ضرورت دارد [۲۸]. در عصر حاضر، در کشورهای در حال توسعه، اجتناب از برنامه‌های پرهزینه اما بی‌اثر و غیرکاربردی و ایجاد سیستم‌هایی که به حل مسائل عملی کمک نماید، بسیار مهم است [۲۹].

امروزه در اهداف و برنامه ریزی استراتژیک، پنج جنبه در آموزش عالی، بسیار مهم است: دموکراسی دانش و دسترسی، رقابت در بازار و بودجه، تحقیقات و فن آوری، تحرک جهانی و ادغام و یکپارچگی با صنعت. دانشگاه‌ها باید دارای برنامه‌های استراتژیک و از جمله اهداف استراتژیک باشند. رهبران آموزش عالی و مدیران دانشکده‌ها و بخش‌ها بایستی مطابقت با نیازهای بازار و جامعه را در برنامه ریزی مد نظر قرار دهند. نتایج نشان داده است که بسیاری از دانشگاه‌ها درک غلط در مورد مدل استراتژیک و برنامه ریزی راهبردی دارند. دانشگاه‌های خصوصی و دانشگاه‌های دولتی، هیچ کدام دانش کافی در مورد این موضوع ندارند [۲۳].

روند تحولات آموزش پزشکی

آموزش پزشکی یک حوزه مطالعاتی گسترده است که به عنوان زیر مجموعه‌ای از تحقیقات آموزشی به بررسی درون‌دادها، فرآیندها و برون‌دادهای مرتبط با تدریس و یادگیری علوم پزشکی می‌پردازد [۳۰].

بررسی عمیق عوامل موثر بر رشد و توسعه‌ی دانش و حرفه‌ی پزشکی و موانع آن در دوره‌های مختلف تاریخی، منجر به برداشتن گام‌های مهم جهت ارتقای جایگاه علمی آن در کشور است. پزشکی نوین که بر مشاهده، تجربه و آزمون علمی بنا شده است، از اواسط قرن نوزدهم در اروپا آغاز گردید [۳۱].

آموزش عالی و برنامه ریزی در هزاره سوم و قرن ۲۱

در هزاره سوم، موسسات آموزش عالی برتر بیش از یک نقش دارند؛ این دانشگاه‌ها نه تنها آموزش و تعلیم دانشجویان بلکه خلق ایده‌های جدید و دانش برای حل مسائل کوتاه مدت معاصر و همچنین مشکلات پیچیده طولانی مدت را به عهده می‌گیرند [۲۳].

امروزه برنامه ریزی دانشگاهی با توجه به پیچیدگی موقعیت‌های دانشگاهی با بحران مواجه است؛ به طوری که رویکرد خطی در برنامه ریزی دانشگاهی نمی‌تواند به درک و اصلاح سیستم‌های دانشگاهی کمک کند [۲۴].

رسالت مراکز آموزش عالی در هر کشور برخاسته از تعامل منابع انسانی فرهیخته با منابع در حال رشد در فضایی آکادمیک است. با پایان قرن بیستم این سیر تاریخی متحول‌تر گردیده، سرعت بیشتری گرفته است. پدیده‌هایی مانند جهانی شدن، دنیای مجازی، ساختارهای جدید، توسعه فناوری، ارتباطات، تغییرات جهانی، همه و همه ضرورت بازنگری در برنامه‌ها، محتواها و سیاست‌ها و ساختارهای نظام‌های آموزش عالی را ضروری کرده است [۲۵]. نظام آموزش عالی و دانشگاه‌ها در کشورها به دنبال تحقق مأموریت‌ها و وظایفی که در حال حاضر چند کارکردی و چند نهادی است، می‌باشند. امروزه، تاکید بیشتر دانشگاه‌های دنیا به برنامه ریزی راهبردی و با تفکر آینده‌نگر دانشگاهی به عنوان تدوین نقشه راه تحقق اهداف است [۲۶].

در هزاره سوم، ارتقای استراتژی‌های پایدار در موسسات آموزش عالی و سایر سازمان‌ها، با توجه به ماهیت ذاتی آنها بایستی مورد توجه قرار گیرد [۲۷]. مجموعه‌ای از شرایط لازم و کافی برای نوآوری برای توسعه پایدار در آموزش عالی شامل رهبری قاطع در جهت استراتژیک؛ برنامه ریزی منظم، انعطاف پذیر و فراگیر؛ نظرسنجی و

رویکرد استراتژیک و تعاملی در طراحی برنامه تحول و نوآوری در آموزش علوم پزشکی

سیاست گذاری در آموزش علوم پزشکی جهت حل مسئله بایستی نگاهی جامع نگر و سیستمی به مسئله داشته باشد و کلیه روندهای مختلف اقتصادی، اجتماعی زیست محیطی سیاسی و فرهنگی را مد نظر قرار دهد. نگاهی عمیق تر به مسئله داشته باشد. جهت در نظر داشتن اصول و مبانی ارزشی، سیاستگذاران باید به دیدگاه هستی شناسی و معرفت شناسی خود را به مسئله مشخص نمایند و افق های آینده را ترسیم نمایند پس از آن به برنامه ریزی و سیاست گذاری بپردازند [۳۶].

در این راستا در شرایط کنونی کشور، علاوه بر تکالیف قانونی برنامه های توسعه در ارتقای سلامت و اصلاح شاخص های کلان سلامتی کشور، تعهدات بین المللی از جمله اهداف توسعه هزاره سوم، سازمان ملل نیز همه دولت ها را موظف به اولویت دادن به بخش سلامت و تحول در این نظام نموده است. فاز چهارم طرح تحول سلامت مربوط به بخش آموزش است که طراحی آن از اسفند ماه ۱۳۹۳ آغاز و از مهر ماه ۱۳۹۴ در قالب بسته های تحولی که با نگاه به سیاست های کلی سلامت و سیاست های کلی بخش آموزش عالی ابلاغی مقام معظم رهبری و با نگاه به کسب مرجعیت علمی در منطقه و با نگاه آینده نگارانه و نوآورانه طراحی گردیده است، اجرایی گردید [۳۷]. با توجه به این که سیاست گذاری در آموزش علوم پزشکی جهت حل مسئله بایستی نگاهی جامع نگر و سیستمی به مسئله داشته و کلیه روندهای مرتبط را با نگاه عمیق تر مورد توجه قرار دهد [۳۶]. در طرح ریزی بسته های تحول و نوآوری، رویکردی استراتژیک و جامع در آموزش علوم پزشکی مورد توجه قرار گرفته است (شکل یک) [۳۸].

آموزش دانشگاهی رسمی در ایران به ۱۷۰۰ سال پیش برمی گردد، ولی سیاست گذاری نوین برای علم و فناوری در ایران از حدود ۱۰۰ سال قبل آغاز گردید. آموزش علوم پزشکی کشور تا پیش از سال ۱۳۶۴ با نظام آموزش عالی کشور یکی بود و پس از آن با هدف ارتقای پاسخگویی آموزش به نیازهای بخش خدمات، آموزش علوم پزشکی با نظام ارائه خدمات ادغام و وزارت بهداشت، درمان و آموزش پزشکی تشکیل شد و مسئولیت تربیت نیروی انسانی نظام سلامت کشور به عهده حوزه آموزش این وزارتخانه قرار گرفت [۳۲].

تحولات آموزش عالی و (آموزش پزشکی) در قرن بیست و یکم عبارتند از: مجازی شدن، جهانی شدن و بین المللی شدن، تجاری شدن، شرکتی شدن، کالایی شدن، فراگیر شدن و استاندارد شدن [۳۳]. آموزش پزشکی از اعمال فشارها برای جهانی شدن در عصر حاضر مصون نیست. در عین حال مسئولیت اجتماعی دانشگاه های علوم پزشکی در رسیدگی به اولویت های سلامت مورد تاکید قرار گرفته است [۳۴].

امروزه آموزش پزشکی همچون کل سیستم آموزش عالی دنیا دچار تحولات شگرفی گردیده است، افزایش نیازهای جوامع، پیشرفت دانش و اصلاح شیوه ها در آموزش پزشکی منجر به بازنگری در اغلب برنامه های آموزش پزشکی دانشکده های پزشکی برتر دنیا شده است. نیازهای روزافزون و متغیر کشور و پیشرفت دانش و فن آوری همراه با نوآوری و اصلاح شیوه ها در آموزش پزشکی دنیا ایجاب می نماید که برنامه های آموزش پزشکی کشور ما نیز متناسب با این تغییرات گام بردارد [۳۵]. در این راستا، نظام سلامت در این همگامی، اقدام به تدوین و اجرای برنامه تحول و نوآوری در آموزش علوم پزشکی نموده است.

شکل ۱- شکل گیری استراتژیک برنامه تحول و نوآوری در آموزش علوم پزشکی [۳۸].

سلامت فراهم بوده است که برای بهره برداری از این ظرفیت ها، ترسیم نقشه راه مبتنی بر شواهد و اسناد بالادستی امری اجتناب ناپذیر بوده است [۳۹]. بر این اساس، برنامه تحول و نوآوری با رویکرد استراتژیک و به شیوه تعاملی در قالب یازده بسته و یک برنامه پایه تدوین و اجرایی گردید. (شکل ۲).

نظام سلامت جمهوری اسلامی ایران بر مبنای اسناد بالادستی به ویژه سیاست های کلان ابلاغی از سوی مقام معظم رهبری، به عنوان متولی آموزش و تربیت منابع انسانی حوزه سلامت وظیفه سنگینی را بر دوش دارد. با عنایت به گسترش قابل توجه دانشگاه های علوم پزشکی و مؤسسات آموزش عالی سلامت در کشور، زیرساخت های مناسبی برای ارتقای کمی و کیفی آموزش عالی در حوزه

شکل ۲- مدل مفهومی رویکرد استراتژیک و آینده نگارانه در برنامه تحول و نوآوری در آموزش علوم پزشکی [۳۸].

استراتژیک و تعاملی بوده است. تحولات آموزش عالی و (آموزش پزشکی) در قرن حاضر عبارتند از: مجازی

از ویژگی های بارز این برنامه، توجه به تحولات آموزش عالی در سده بیست و یکم و هزاره سوم با رویکردی

شدن، جهانی شدن و بین‌المللی شدن، تجاری شدن، شرکتی شدن، کالایی شدن، فراگیر شدن و استاندارد شدن [۳۳].

در برنامه تحول و نوآوری در آموزش پزشکی تمامی این روند ها و تحولات با رویکردی استراتژیک و تعاملی در قالب شکل‌گیری بسته‌های عملیاتی تحت عناوین آینده‌نگاری و ظرفیت‌سازی برای کسب مرجعیت علمی، توسعه کارآفرینی در بستر دانشگاه‌های نسل سوم، آموزش پاسخگو و عدالت‌محور، توسعه راهبردی، هدفمند و ماموریت‌گرای برنامه‌های آموزش عالی سلامت، ماموریت‌گرایی و ارتقای توانمندی دانشگاه‌ها در بستر آمایش سرزمینی، اعتلای اخلاق حرفه‌ای، بین‌المللی‌سازی آموزش پزشکی، توسعه آموزش مجازی در آموزش، ارتقای نظام ارزیابی و آزمون‌های علوم پزشکی، اعتباربخشی برنامه‌ها موسسات و بیمارستان‌های آموزشی، توسعه منابع و ارتقای زیرساخت‌های آموزش علوم پزشکی، برنامه‌پایش بسته‌های تحول مورد توجه و تاکید قرار گرفت. در عین حال، اجرای استراتژی بسته‌های تحول و نوآوری مشکل است و نمی‌توان تنها با ذکر چند نکته‌ی مدیریتی اجرای این استراتژی کلان‌کشوری را توصیف نمود. نظام آموزش علوم پزشکی کشور برای درک فرآیند اجرای استراتژی بسته‌های تحول و نوآوری نیازمند مدلی جامع با رویکردی نظام‌مند است که تحلیل و عمل در برخورد با این بسته‌ها را تشریح نماید. درک صحیح موفقیت و شکست این بسته‌ها مستلزم این است که که تصمیمات و اقدامات مربوط به اجرای استراتژی بسته‌های تحول و نوآوری نسبت به معیاری مورد سنجش و ارزیابی قرار گیرند [۴۰].

بحث و نتیجه‌گیری

برنامه ریزی استراتژیک ابتدا در سازمان‌های تجاری و صنعتی ظهور پیدا نمود و با توسعه‌ی نظریه‌های سازمانی و مدیریت و اهمیت برنامه ریزی به عنوان یکی از وظایف بسیار مهم در مدیریت، در سیستم‌های آموزشی و دانشگاه‌ها به دلیل ماهیت سیستم‌های دانشگاهی به ویژه دانشگاه‌های علوم پزشکی جمله پیچیدگی زیاد، چند وظیفه‌ای بودن و عدم اطمینان بالای محیطی جایگاه ویژه‌ای یافت و در این راستا ضمن گذر از دوره‌های برنامه ریزی و همسو با تحولات آموزش علوم پزشکی در هزاره سوم، به دلیل پیچیدگی‌ها، تخصصی بودن و چند حرفه‌ای بودن، دانشگاه‌های علوم پزشکی به رویکرد برنامه ریزی استراتژیک تعاملی روی آورده‌اند. فرایند برنامه ریزی استراتژیک با در نظر گرفتن کلیه عوامل سازمانی و محیطی و تجزیه و تحلیل فرصت‌ها و تهدیدها و نقاط قوت و ضعف سازمان‌ها برای محیط‌ها و سازمان‌های بسیار پیچیده با تنوع فرایندها، پراکندگی وظایف و تخصص‌ها مانند دانشگاه‌ها به ویژه دانشگاه‌های علوم پزشکی قابل کاربرد است. این برنامه زمانی بیشترین اثربخشی را دارد که براساس تفکر و بصیرت استراتژیک و در نظر گرفتن ماموریت دانشگاه‌ها، ویژگی بوم‌شناسی و الزامات محیطی طرح ریزی گردد. موفقیت این نوع برنامه ریزی در اجرا، در گرو توجه به مولفه‌های متعدد از جمله روندهای آموزشی نوآورانه و آینده‌نگارانه می‌باشد. بدین سبب، نظام آموزش عالی سلامت کشور در همگامی با تحولات و الزامات آموزش عالی و آموزش علوم پزشکی در قرن بیست و یکم و دانشگاه‌های هزاره سوم، تدوین و اجرای برنامه تحول و نوآوری در آموزش پزشکی را با رویکرد استراتژیک و تعاملی مورد تاکید قرار داده است.

1. Ebrahimi, Mohammad .Strategic Research Planning at Universities and Higher Education Institutions. Imam Sadiq University.
2. Uçaktürk, A., & Villard, M.The effects of management information andERP systems on strategic knowledge management and decision-making. *Procedia-Social and Behavioral Sciences*. (2013); 99, 1035-1043.
3. Pessima, J. D., & Dietz, B. Global Strategic Planning. *The Wiley Handbook of Global Workplace Learning*. (2019); 141-154.
4. Lamee,Abu al-Fattah, Mansishi Zadeh, Esmat. Rashidi, Ali . Strategic plans of the clinical specialties and their alignment with the vision of Iran1404 and the fourth plan of development. *Journal of Medicine and Cultivation*. (2017); 19(1), 30-.
5. Kaplan, Robert S. Norton, David P. Strategy Oriented Organization. Translation by Parviz Bakhtiari 2008. Industrial Management Organization Publications. 2001
6. Rahman Sarsht, Hossein. A Brief History of Organizational and Management Theories from Modernism to Postmodernism. 2011.
7. Deputy Education Health and Medical Education. How to run a macro Secretariat of higher education preparation areas of health.2015. dme.behdasht.gov.ir/uploads/Basteha_v12.pdf [Persian
8. khosravi M, Arman M. A model for implementing changes in curriculum in higher education. *Journal of Innovation and Value Creation*. 3. 2015; 3 (7) :65-84
9. Yáñez, S., Uruburu, Á., Moreno, A., & Lumberras, J. The sustainability report as an essential tool for the holistic and strategic vision of higher education institutions. *Journal of Cleaner Production*. . (2019); 207, 57-66.
10. Torkzadeh, Jafar.Naukumand, Samira. Environmental Response, The Challenges of Universities in the Current Situation (Development of a Behavioral System). “Second National Conference on Applied Research in Management and Accounting Sciences.” 2015
11. Samari,eisa. Strategic Policies and Axes for University Development Programs in Selected Universities of the World. *Higher Education Letter*.2017; 10 (39), 7-32.
12. Seyed Javadin, Seyed Reza, Hassangoli Pur, Tahmoures, Rahnvard, Farajaleh, Tab, Mohammad. Conceptualization of academic authority in higher education. *Journal of Research in Educational Systems*.2012; 6 (16), 1-27.
13. Molaiee, Zahra, Asili, Morteza, Ghadirian, Abbas Ali. Organizational University Organizational Strategy School. *Tadbir Monthly*.2008; No. 204.
14. Walheiser D, Schwens C, Engelen A. Strategic Planning and Firm Performance in SMEs: The Moderating Effects of Bricolage and Structure. *InAcademy of Management Proceedings 2019*; (Vol. 2019, No. 1, p. 14783). Briarcliff Manor, NY 10510: Academy of Management.
15. Ali Ahmadi, Alireza, Fathollah, Mahdi, tajdin, Iraj. A Comprehensive Approach to Strategic Management. Publishing Production of Knowledge.2009; 11th Edition
16. Hersperger AM, Grădinaru S, Oliveira E,

- Pagliarin S, Palka G. Understanding strategic spatial planning to effectively guide development of urban regions. *Cities*. 2019; Nov 1;94:96-105.
17. Yamani Dozi Sorkhabi, Mohammad. Salehi, Monireh. From Strategic Planning to Compatible Design at University. Iran's Graduate Diploma in Higher Education. 2014; Sixth year Number three
 18. Alwani, Seyed Mehdi. Public Administration Tehran, Ghazal. 2012; Third Edition
 19. Harandi, A. Investigating the Effects of Strategic Intelligence on Strategic Improvisation and Agility in IT Knowledge-Based Firms. 2017; 5(1), 147-169. doi: 10.22104/jtdm.2018.2255.1777
 20. Yamani Dozi Sorkhabi, Mohammad. University Development Program, Concepts, Experiences and Theories. 2003; Shahid Beheshti University Press.
 21. Dianat Nejad, N., Irajpour, A. A research on the effect of strategic thinking on organizational innovation. (case study: Qazvin Educational Headquarter). *Journal of Development & Evolution Management*. (2017); (special issue), 85-92.
 22. ardalan, A., banar, A., ebrahimi, A., habibirad, A. Choose the best strategy in the Ministry of Health and Medical Education of experts at the model-based planning process, strategic planning (Based on a prescriptive approach). *Journal of Medicine and Cultivation*, 2017; 24(1): 49-68.
 23. SART.G, Yucel .HA. Strategic Model and Strategic Planning in Higher Education , *International Journal of Social and Economic Sciences*. 2014; 4 (1): 34-37, ISSN: 1307-1149, E-ISSN: 2146-0086, www.nobel.gen.tr
 24. Yemeni Dozizi Sorkhabi, Mohammad. University Development Planning; *Interdisciplinary. Interdisciplinary Studies in Humanities*. 1988; Volume 1, Number 2; P. 1 - 24.
 25. Nouri, Massoud. The evolution of the management of universities and higher education institutions. The first national conference on Iranian economy, management and culture .2014; The Sivilika campus.
 26. samari, eisa. Yamani Dozi Sorkhabi, Mohammad, salehi omran, Ebrahim. Garaye Nejad. Gh. Reza. Study and Identification of Factors Affecting the Process of University Development in Iran's Public Universities. *Two Quarterly Plans for Educational Studies*. 2014; 2(4), 67-100. 20
 27. Ramísio, P. J., Pinto, L. M. C., Gouveia, N., Costa, H., & Arezes, D. Sustainability Strategy in Higher Education Institutions: Lessons learned from a nine-year case study. *Journal of Cleaner Production*; (2019).
 28. Zenia Barnard, Derek Van der Merwe. "Innovative management for organizational sustainability in higher education", *International Journal of Sustainability in Higher Education*. 2016; Vol. 17 Issue: 2, pp.208-227, <https://doi.org/10.1108/IJSHE-08-2014-0120>
 29. José Goldemberg. What Is the Role of Science in Developing Countries? *Science* . 1998; Vol. 279, Issue 5354, pp. 1140-1141
 30. Behrangi, Izadian Z, Abdollahi B, Zeinabadi H R. The Status of Medical Education Studies by Iranian Researchers Among the Educational Publications Indexed in Web of Science. *Iranian Journal of Medical Education*. 2019; 19 :
 31. Azizi, N., Ahmadi, H., Gholamee, K. Developmental areas in virtual learning in

- Kurdestaan University: towards a strategic framework. The Journal of New Thoughts on Education, 2013; 9(1): 9-34. doi: 10.22051/jontoe.2013.332
32. Salarianzadeh, Mohammad Hossein, Abedi, Ali Akbar, Mohaghegh, Bahram, Talebi, Fatemeh, Mohammadzadeh Fayaz, Ahmad et al. Regulations of University Structure and Organizations / Faculties of Medical Sciences and Health Services.2018;Office of Management Development and Development - Department of Engineering
 33. farasatkhah, maqsood. University and Higher Education, World Perspectives and Iranian Issues. Ney Publishing. 2009; Page 213
 34. Prideaux D. The global–local tension in medical education: turning ‘think global, act local’ on its head?. Medical education. 2019 Jan;53(1):25-31
 35. abdolahzade estakhry G, heidarzadeh A, yazdani S, Taheri ezbarami Z. Identification of Top Medical School’s Educational Structure in the World. rme. 2014; 6 (2) :19-27
 36. Tabatabai S. Necessity of Designing a National Model of Foresight-Based Policy-Making in Medical Education, Strides Dev Med Educ. 2017 ; 14(3):e67446. doi: 10.5812/sdme.67446.
 37. Emami Razavi SH. 2016.Health system reform plan in Iran: Approaching Universal Health Coverage. Hakim Health Sys Res.2017; 18 (4) :329-335
 38. <http://dme.behdasht.gov.ir/uploads/dr.pourabbasi.pdf>
 39. Pourabbasi A, Heshmat R, Rajabi F, Heidarzadeh A, Aghai meibodi H R, Ghomian Z, et al . comprehensive health higher education plan, a model for plicy making in health higher educaion in ministry of health in Iran. Iranian Journal of Medical Education. 2015; 15 :61-63
 40. KHashei, V., Heidari, H., Pourabbasi, A. Evaluation of strategic risks in strategy execution of reform and innovation packages in medical education, a practical model. Journal of Medicine and Cultivation. (2017); 26(1), 33-44.

Program of the development and innovation of medical education: a strategic and interactive plan in the third millennium

Jamileh Aqatabar Roudbari¹, Taraneh Enayati^{2*}

Abstract

Background and Objective: Strategic and interactive plan help the universities to achieve their goals by understanding the environmental changes and realistic assessment of their internal capabilities. The aim of this study was to examine the program of development and innovation in medical education from the perspective of strategic and interactive planning.

Materials and Methods: This documentary research was carried out by searching in the databases and the website of the Ministry of Health's Deputy Directorate for Education and a review of the articles and documents related to Developments in higher education and medical education and university planning in the 21st century, the Program of development and Innovation and the Strategic and Interactive Program.

Results: Since unpredictable events are occurring continuously in University of Medical Sciences, it seems that adaptive planning with the identity of universities, is the strategic planning based on the principles of strategic thinking and insight, using the principles of interaction planning including participation, continuity, coherence and Holistic view. Under these circumstances, the health system of the Islamic Republic of Iran, based on upstream documents and with a strategic and interactive approach, has designed and implemented the program of development and innovation of medical education including 11 development packages and a package monitoring plan with a strategic approach, looking at general health policies and policies of The General Department of Higher Education announced the Supreme Leader's attention to the acquisition of scientific authority and with a perspective and innovative look.

Conclusion: health education system, in line with the requirements of the Third Millennium Universities, has emphasized development and implementation of a program for reform and innovation of medical education with a strategic and interactive approach.

Key words: Strategic plan, interactive plan, program for development and innovation, medical education

1. phd Student Higher Education Management, Humanities school. Islamic Azad University, Sari, Iran. j.aghatabar@yahoo.com

2*. Department of Educational Management, Sari branch, Islamic Azad University, Sari, Iran. tenayati@yahoo.com, 09121831537